

Гавриш Наталія Василівна, м. Київ

ORCID 0000-0002-9254-558

Рейпольська Ольга Дмитрівна, м. Київ

ORCID 0000-0002-5524-7110

ПРО ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНОЮ ТА ПОЧАТКОВОЮ ОСВІТОЮ В СИТУАЦІЇ ЇХ РЕФОРМУВАННЯ

Стаття присвячена проблемі забезпечення наступності в контексті завдань Нової Української Школи. У фокусі уваги – вивчення готовності вихователів, методистів, управлінців до побудови освітнього процесу в ситуації реформування і модернізації змісту дошкільної освіти. У статті відображено окремі результати проведеного локального дослідження та пов'язані з цим розміркування. Основний висновок, якого доходять автори статті – лише за умов об'єднання зусиль всіх суб'єктів системи дошкільної освіти можна забезпечити успішність у наступності між першими двома ланками освіти.

The article is devoted to the problem of ensuring continuity in the context of the tasks of the New Ukrainian School. The focus of attention is the study of the readiness of educators, methodologists, managers to build an educational process in the situation of reforming and modernizing the content of preschool education. The article reflects the individual findings of a local study and related considerations. The main conclusion reached by the authors of the article is that only if all the subjects of the preschool education system are combined, can we succeed in the continuity between the first two links of education.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що зміни у сфері освіти продиктовані сучасними тенденціями розвитку суспільства і вимагають принципових змін у методології, теорії та практиці освітнього процесу. Відповідно до філософії НУШ освіта розуміється як широка багатофункціональна соціальна сфера з високою місією та функціями – здоров'язбереження, культуротворчості, досягнення високих освітніх результатів учнів, їх соціального захисту, забезпечення соціальної стабільності. Успішність реформ НУШ значною мірою залежить від відповідності результатів дошкільної освіти вимогам наступної освітньої ланки. Оновлений інтегрований зміст передшкільної освіти в контексті завдань Нової української школи потребує таких моделей освітнього процесу (занятійна, проєктна, середовищна та інші), що будуються на принципах пріоритету досвіду над інформуванням, партнерської взаємодії, активізації власних зусиль, особистісної включеності кожної дитини, діалогового формату освітнього

процесу тощо. Таким чином, реформа НУШ вимагає модернізації змісту та процесу дошкільної освіти як попередньої сходинки цілісної системи освіти. Адже переорієнтація з *предметного змісту* освіти на розвиток, *саморозвиток особистості*, формування її активної життєвої позиції, забезпечення її життєздатності та свободоспроможності стає можливою не в результаті простого оновлення (тільки щоб не так, як вчора), а кардинальних змін у підходах, стандартах освіти, організації життєдіяльності дітей, позиціях того, хто навчається, і того, хто навчає; виборі методів навчання.

Специфіка освітньої діяльності в умовах реформ вимагає оновлення змісту фахової підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти і перепідготовки, перезавантаження працюючих педагогів відповідно до заявлених професійних та особистісних цінностей. З метою оцінити рівень готовності вихователів було проведено локальне дослідження. Представлення результатів проведеного дослідження та міркування становило *мету* цієї статті.

Попередньо з результатів опитування педагогів дошкільної освіти виявлено, що значне їх число прагне прогресивних змін, усвідомлює їх необхідність, проте є низка об'єктивних і суб'єктивних причин, які гальмують процеси оновлення.

Згідно з методологією Базового компоненту дошкільної освіти, яка суголосна ідеям Концепції НУШ, ключовим принципом визнано дитиноцентризм, наголошення на самоцінності дитинства, пріоритеті особистісного над предметно орієнтованим підходом. Виходячи з цих положень, вихователь має зосередити увагу на принципово іншій, ніж у знаннєвій парадигмі, організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Серед основних характеристик нової освітньої моделі: гнучка організація життєдіяльності, що забезпечує право кожної дитини на свій темп розвитку, прояв індивідуальності; відмова від формалізації та зарегламентованості; орієнтованість на процес, а не лише на результат; пріоритет особистісних досягнень дитини попри ЗУНи; пріоритет методів стимулювання природної активності, ініціативи, інтересів дітей; партнерська

позиція педагога. Ці прогресивні ідеї завдяки їх системному і послідовному викладі у педагогічній пресі протягом останніх десяти років спричинили істотні кроки в напрямі переорієнтації діяльності ЗДО на особистісно-орієнтовану модель освітнього процесу.

Професійні цінності прогресивно налаштованих педагогів відповідають загальнолюдським цінностям і полягають у збереженні й розвитку суб'єктності дошкільника, створенні сприятливих умов для забезпечення його свободо спроможності як здатності у будь-яких ситуаціях буття діяти у відповідності зі сформованою системою цінностей самостійно і відповідально. Але число таких вихователів надзвичайно мале. Адже для відстоювання означеної позиції необхідно мати неабияку сміливість і переконаність у власній правоті.

Сьогодні в закладах дошкільної освіти продовжує домінувати заняттєва модель організації освітнього процесу, хоча вона і набула певних змістових і процесуальних змін. На нашу думку, паралельно може і навіть має існувати інша, нетрадиційна *собуттєва* (від слова бути *тут* і *зараз*, бути *разом*) форма організації життєдіяльності, смисли якої задаються спільним буттям дітей і дорослих у розвивальному просторі закладу дошкільної освіти, змістовним проживанням кожного конкретного дня, будь-якої події.

Проведене опитування вихователів засвідчило, що 16,7 % з них прагнуть творчої свободи, надання самостійності в організації освітнього процесу в групі. Їхню професійну налаштованість характеризує високий рівень соціальної відповідальності перед суспільством і дітьми, їх майбутнім. Вони готові обстоювати свою позицію. Про це свідчать такі відповіді: «Вихователю необхідно надати більше самостійності в роботі. Кожен педагог, виходячи із свого досвіду, краще знає, що йому необхідно робити»; «Професія вихователя передбачає творчість, а не лише виконання інструкцій, тому що самі діти кожної хвилини інші і вимагають гнучкості у підходах до них». Зловживання жорстким контролем за діяльністю вихователя, заорганізованість освітнього процесу, на думку більшості вихователів, мінімізує можливості забезпечення як власних реальних досягнень так і дітей. Проілюструємо сказане такими

висловлюваннями: «Контроль ставить педагогів дошкільного закладу в жорсткі рамки, не дає можливості виявити творчість та ініціативу»; «Безкінечні фронтальні перевірки підривають сили педагога, його психічне здоров'я, стомлюють дітей»; «Контроль примушує проводити лише «показові» заняття, як спектаклі, де діти і вихователі цілий місяць заучують все для заняття замість інших видів діяльності, більш цікавих для дітей», «Смішно вихователям з великим педагогічним стажем займатися зайвою писаниною. Краще вивчити з дітьми додатково вірш».

Водночас, нас здивував той факт, що значна кількість (43,4 %) грамотних, досвідчених вихователів, здатних до творчості, результативних – вперто прагнуть чітких методичних рекомендацій та вказівок, вимагають на курсах підвищення кваліфікації та методичних семінарах конкретних розробок, конспектів, інструкцій щодо організації освітнього процесу. З одного боку, зрозуміло, що вони (вказівки і розробки) досвідченим вихователям вже не потрібні. Тоді для чого ж вони? Можливо, для ідеї, яка підштовхне до власної творчості? У окремих випадках так і є. Проте у більшості – виявляється для певною мірою психологічного захисту від методичного свавілля та авторитаризму керівників, органів інспекції та контролю, які вважають за право вимагати від вихователя роботи за його (керівника, інспектора) баченням.

Це характерне і для питань організації навчальної діяльності, і керівництва ігровою діяльністю дітей, і навіть оформлення групового приміщення. На спробу відстояти свої права: «Я живу в цій групі, я тут господарка, і маю право вирішувати, як краще для моєї групи», керівник відповідає: «Господарка тут я. Твоє завдання підкорятися. Слухати і виконувати доручення». Тоді якої ж свободи думки, особистісного ставлення, відповідальності за такого підходу можна чекати від педагога?!

Більшість керівників закладів дошкільної освіти скаржаться, мовляв, від вихователів, особливо молодих, не дочекаєшся ініціативи і творчості, приходиться їх постійно підштовхувати, спонукати, ніякої соціальної відповідальності і самостійності. Проте самостійність і відповідальність

ключові якості особистості виховуються довго і лише у сприятливих умовах довіри і віри у здібності. Щоб вони виникли, треба забезпечити набуття вихователем суб'єктності, зробити його рівноправним партнером, відповідальним за спільний результат, а не лише підконтрольним виконавцем конкретних завдань і доручень. Педагогічний колектив має стати командою, яку об'єднує спільна мета, прийнята кожним, а не тільки та, що надана зверху. Тоді кожен член колективу, який бере участь у спільному цілепокладанні (підкреслимо, не присутній, а свідомо приймає спільну ціль, як свою також), буде відчувати відповідальність за загальний результат. Стосунки керівника з підлеглими у форматі «Я і безголоса річ» породжують абсолютну залежність і безотказність останнього; жорстку регламентацію дій, яку легко проконтролювати, але яка не відповідає задекларованим цілям і цінностям. Водночас і керівників закладів дошкільної освіти не можна повною мірою вважати ретроградами, оскільки вони також є залежними від Букви інструкції чи системи цінностей та уявлень вищестоящих органів інспекції та контролю. Прогресивна перебудова в системі дошкільної освіти можлива лише за умови комплексних змін відповідно всіх суб'єктів системи: науковців, які досліджують проблеми дошкілля; викладачів вишів, які здійснюють фахову підготовку майбутніх педагогів дошкільної освіти; органів інспекції і контролю, організаторів дошкільної освіти в регіонах, керівників закладів дошкільної освіти, які забезпечують умови на різних рівнях освітньої системи, вихователів, які взаємодіють з дітьми в освітньому процесі, батьків вихованців.

Наступним кроком нашого дослідження стало визначення рівня усвідомлення вихователями сутності змін у роботі закладів дошкільної освіти в умовах реформування початкової освіти згідно з Концепцією Нової української школи. Аналіз результатів опитування засвідчив, що, на жаль, серед вихователів немало (10,1 %) таких, які не очікують ніяких змін, оскільки вони не прагнуть особливо розібратися в них. Їхні відповіді відрізняються невизначеністю формулювань, байдужістю, відсутністю власних смислів у своїй професійній діяльності: «Потрібна систематизація» (чого?); «Треба менше

писати» (не зрозуміло, про що йдеться); «Хочеться чогось нового, нових підходів» (до чого і для чого?), «Потрібні цікаві авторські програми» (щоб завтра не так, як вчора? Чи для чого?); «Покращення в роботі вихователя»; «Систематизації матеріалу» (якого?).

На нашу думку, професійний рівень цієї групи вихователів, яких не звільняють лише тому, що нерідко замінити їх ніким, свідчить про слабку вмотивованість, відсутність інтересу, низький рівень професійної обізнаності певної групи. Виявлена нерівнозначність в умотивованості, рівні професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти засвідчує потребу в диференційованому, принаймні дворівневому підході щодо вимог до ведення документації, надання педагогам професійних свобод: скороченого обсягу документації, поширеної свободи в чітко окреслених межах дозволеного – для вихователів-майстрів та чітких настанов, вказівок, жорсткого контролю, адресної, майже індивідуальної методичної допомоги – для іншої категорії вихователів. Переконані, що виявлена нерівнозначність створює значні ризики в забезпеченні якості дошкільної освіти, налагодженні наступності перших двох освітніх ланок і потребує комплексних, злагоджених дій всіх суб'єктів дошкільної освіти. Особливого значення в цій ситуації набуває реформування системи професійної підготовки та перепідготовки фахівців дошкільної галузі.

Нова генерація педагогів дошкільної освіти має бути готовою до побудови освітнього простору в закладі дошкільної освіти, суголосного з цінностями гуманістичної філософії та педагогіки. Це передбачає не лише сформованість гуманістичних цінностей у майбутніх вихователів, їхньої особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а й практичну вмільість створювати відповідне означеним цінностям освітнє середовище, будувати взаємини з вихованцями на засадах партнерства, здатність до розуміння себе та Іншого, розуміння конкретної ситуації буття. Заявлені гуманістичні цінності освіти, ідеї особистісно зорієнтованої педагогіки, технології психолого-педагогічної підтримки, гуманної педагогіки, педагогіки розуміння та партнерства мають складати підґрунтя професійної

підготовки майбутніх педагогічних працівників закладів дошкільної освіти. Сучасна дошкільна освіта вимагає розвинених рефлексивних умінь вихователя, які мають бути сформовані вже на етапі університетської підготовки та проявлятися в орієнтації на вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей, організаційні та змістові характеристики освітнього процесу в різних групах дошкільного закладу. Необхідно консолідувати зусилля для відповідного коригування навчальних планів професійної підготовки фахівців закладів дошкільної освіти.

Успішна професійна діяльність сучасного педагога неможлива без здатності швидко орієнтуватися у величезному інформаційному потоці, без активного використання ІКТ-технологій. Професійне документ ведення має бути оптимізованим для максимально ефективної організації педагогічної праці.

В умовах безперервної освіти педагогічним працівникам дошкільної освіти потрібна постійна підтримка працівників системи післядипломної педагогічної освіти, яка має бути реформована і за змістом, і за формально-процесуальними характеристиками, демонополізована й урізноманітнена за формами її здобуття. Потребує відновлення практика наставництва як механізму підтримки молодих педагогів в умовах закладу дошкільної освіти. Також очевидна доцільність оптимального врахування досвіду, навичок вихователів в оформленні педагогічної документації, в наданні досвідченим та молодим педагогам більшої свободи дій. Особлива роль у формуванні в педагогічних працівників вмотивованості до постійного професійного зростання, ціннісного ставлення до професії належить створенню сприятливого клімату в колективі, навичок командної роботи.

Окремі прогресивні кроки вже робляться в університетах, які готують фахівців з дошкільної освіти. Впроваджуються курси «Інтеграція в системі дошкільної освіти», «Теорія і методика розв'язання професійних педагогічних завдань», «Інноваційні технології дошкільної освіти», «Професійно-мовленнєва комунікація педагога дошкільної освіти». Проте загальна тенденція до

скорочення в університетах навчальних планів з метою тотальної економії лише погіршує стан. Неприпустимою є ситуація, коли фахові кафедри, які раніше позиціонували себе як науково-методичні центри з дошкільної освіти в регіонах, мають сьогодні відмовлятися від організаційно-методичної і науково-методичної роботи на користь скопусівським статтям і міжнародним проектам, оскільки реальна робота для вітчизняних закладів дошкільної освіти втратила своє значення за оновленими міністерськими мірками.

Впровадження Концепцією Нової української школи, реформи в системі початкової освіти загострили потреби значного числа опитаних вихователів і методистів (32,6 % – серед них як молоді педагоги, так і досить досвідчені – 22 роки стажу) у: «Конкретній методичній допомозі для щоденної роботи»; «Конкретних рекомендаціях у плануванні (як планувати, якою має бути сітка занять, які проекти, місце інтегрованих занять)», «Конкретних вказівок для вихователів»; «Конкретних завдань у вихованні «по всім культурам Базового компоненту»(!); «Не зрозуміло, що садок тепер винен школі»; «Хочу, щоб у програмах для садочків все було чітко і конкретно розписано за розділами»; «Немає зв'язку між традиційним і нетрадиційним навчанням». Цей рівень очікувань свідчить про невпевненість у своїх знаннях, нестійкість професійної позиції, відсутність власного стилю, страх відійти від стандарту, страх перед новим. А також про бажання захистити себе, одержати більш чіткі орієнтири того, що може бути оцінено з позиції «погано-гарно». Методична робота з цією групою вихователів повинна включати нові інтерактивні форми, зокрема, систему тренінгів, інтерактивних семінарів, які б занурили педагогів у процес професійного самовдосконалення, сприяли розвитку креативності. А задекларовані в держаних документах нові завдання мають стати більш алгоритмізованими стосовно організації основних форм педагогічної діяльності, щоб не стримувати професійної творчості вихователів, допомогти їм краще зрозуміти, чого від них чекають.

Значно менша кількість педагогів зі стажем не менш 15 років (18,7 % від загальної кількості опитуваних), але їх все ж таки немало, реально оцінюють

ситуацію і розуміють, що справа не стільки у змісті очікуваних змін, скільки у самому вихователі, його професійній зрілості. До ситуації освітньої роботи в умовах нової української школи ці педагоги підходять свідомо, вдумливо, виказуючи високий рівень соціальної відповідальності: їх непокоїть «Відповідність результату дошкільної освіти новим вимогам НУШ»; сподіваються, що «Методичні рекомендації складатимуть практики, фахівці в цій галузі були реальними». Ці вихователі вже мають певний досвід, визначену позицію. Жорстка регламентація освітнього процесу, обвал зайвої писанини заважає їм, вони жадають творчості. Про це свідчать такі відповіді: «Хочеться працювати творчо, щоб дітям було цікаво щодня»; «Необхідно, щоб ми мали можливості втілювати свої ідеї в систему роботи з дітьми»; «Творчі педагоги будуть продовжувати працювати творчо, не залежно від будь-яких програм. А люди інертні залишаються із своїми звичними методами роботи»; «Все залежить від особистості педагога», «Будь-які програми дуже швидко застарівають, тому педагогам важливо бачити перспективу. Не сліпо слідувати якійсь програмі, а розраховувати на себе, постійно думати»; «Тривожить, що це не останні зміни. У педагогів величезне бажання стабільності. Педагоги-дошкільники мобільні, перебудовуються з бажанням». Саме на цю групу слід спиратися в першу чергу в освоєнні нових вимірів освітнього процесу відповідно до вимог нової української школи, в реалізації особистісно зорієнтованого підходу до освітнього процесу в дошкільному закладі. Це професіонали високого класу, здатні на активну інноваційну діяльність, яким, дійсно, необхідно надати можливість для творчої роботи.

Поява в освітньому просторі програмно-методичного комплексу передшкільної освіти «Впевнений старт» надав педагогам зразок інноваційного підходу до розв'язання проблеми наступності двох перших ланок освіти на засадах гуманістичної філософії. Впровадження цієї програми було позитивно прийнято значним числом вихователів – більше 2 тисяч. За результатами аудиту, проведеного кафедрою дошкільної освіти Запорізької академії післядипломної педагогічної освіти, виявлено позитивний вплив організованого

за програмою освітнього процесу на формування особистісної зрілості старших дошкільників, їх соціалізованості, комунікативності, допитливості, – якостей так необхідних для успішного навчання в початковій школі. Водночас чимало вихователів, які з недовірою сприймають програму передшкільної освіти, виявляють не готовність до змін у змісті та процесі дошкільної освіти. Серед таких відповідей: «Нова програма не змінить життя мого дошкільного закладу. На будь-які позитивні зміни необхідні матеріальні ресурси»; «Одностайно ні. Втомились від експериментів», «Ніяких змін. Одні труднощі», «З великою кількістю дітей у групі неможливо якісно працювати», «Методисти почнуть вимагати більше. Буде щось не так, а як – пояснень не буде»; «Все залежить від контролю та вимог керівництва. Нове завжди насторожує, але в основному приживається». Песимістичне налаштування гальмують й утруднюють перехід до інновацій в контексті наступності між дошкільною та початковою освітою. Ми маємо вчитися розв'язувати насущні проблеми спільно, об'єднуючи зусилля всіх учасників дошкільної освіти.

Вбачаємо за потрібне наголосити на такому важливому аспекті, як готовність педагогів до діагностики результатів дошкільної освіти. На жаль, не зважаючи на орієнтацію Базового компоненту дошкільної освіти на пріоритет особистісного розвитку, особистого розвитку перед навчанням, нерідко експертиза якості роботи закладу дошкільної освіти в напрямку оцінки результату зводиться лише перевірки знань, умінь і навичок. На жаль, і з боку початкової школи поширеною залишається практика влаштування вступних випробувань для майбутніх першокласників, які також орієнтовані лише на знання, вміння та навички. Ситуація ускладнюється відсутністю спільних індикаторів оцінки стартових можливостей для випускників дошкільних закладів, майбутніх школярів. Наслідки такого становища, безперечно, створюють перепони в забезпеченні наступності, паплюжать загальний результат, знецінюють самоцінність дошкільної освіти. Проведене дослідження, окремі результати та коментарі до якого представлені у цій статті, виявило низку проблем, пов'язаних з налаштуванням, готовністю педагогів до

сприйняття інновацій, цінностей філософії НУШ, інтегрованого змісту, компетентнісно орієнтованого освітнього процесу.

Список літератури

1. Бех І. Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання. *Іноватика у вихованні*, 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv2015_1_4
2. Божович Л. И. *Личность и ее формирование в детском возрасте*. Санкт-Петербург: Питер, 2008.
3. Вербицька П. Формування демократичного виховного середовища навчального закладу. *Молодь і ринок*, 2010. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_10_7
4. Закон України «Про дошкільну освіту». №2628-III, із змінами від 01 січня 2009 р. URL: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_01
5. Кремень В. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти*, 2013. № 1. С. 7-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhilEdu_2013_1_3
6. *Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку.* / Н. Гавриш, Т. Панасюк, Т. Піроженко, О. Рагозянський, О. Хартман, А. Шевчук. Київ: ТОВ «Українська академія дитинства», 2017. 80 с.
7. Пометун О. Середняк Л., Сущенко І., Янушкевич О. Організація командної діяльності в педагогічному колективі. *Директор школи*, 2005. № 6-7. С. 59-73.

Гальченко Вікторія Миколаївна, м. Київ
ORCID 0000-0002-2865-7245

ХАРАКТЕРИСТИКА ДУХОВНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність понять «культура», «акмеологічна культура», «професійна культура», «духовна культура»; схарактеризовано роль духовного компоненту у формуванні професійної культури педагога дошкільної освіти; визначено складові професійної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: культура, акмеологічна культура, професійна культура, духовний компонент, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти.

The article describes the essence of the concepts of «culture», «acmeological culture», «professional culture», «spiritual culture»; the role of the spiritual component in shaping the professional culture of the teacher of preschool education is characterized; the components of the professional culture of the future preschool educator have been identified.
Key words: culture, acmeological culture, professional culture, spiritual component, future preschool educators.

Термін «культура» походить від латинських слів «colo», «cultio», що означає обробіток, «colore» – обробляти, вирощувати, а пізніше цей термін